

A NIKLAI BATÁR

Változatok egy legendára (2. rész)

Írta Ignác Rózsa

FEBRUÁR ELEJÉN olvadt; tizenkettedikén sártengerré dagadt Somogy. A Bakony dolomit hegyeit porlasztó északi szél, a bőjtelő szokásos vihardühénél is vadabb zúgással vágatott át a kiolvadt, sárszínű tarajokat, dobáló Balatonon. Mire a niklai dűlőről kikanyarodott a szűgyig sáros lovák vontatta, szürkévé mocskolódott kölcsön-batár a Keszthelyre vezető országútra, Berzsenyi háborgó epéjét össze-vissza rázta a sok döccenés. Boronka alatt, a kiöntött beltavacsákák mentén majd felborultak; a nagybajuszú somogyi kocsis úgy étette a rosszsebes fekete franczal a lovák keserű mindenségét, hogy ama régi átokszóró varázsló sem szólhatott volna különben, akit most már egészen bizonyosan tudja, sohasem ír meg, az elkezdett, örökre abbamaradt Kupa lázadásában.

Rettentő és lehetetlen feladat összekötni, egybemosni, áttörni ezt a temérdek különbséget múlt s jelen, makkos ember káromlása, a magyarokó keszthelyi gróf magaigyekezte, Kazinczy németes finomkodása, a magyarul, benne újjászületett Horác oly igen szükséges lendülete, az elzálogosított vasmegyei hatszáz hold föld kamatai, a niklai birtok gondja, gyermekek neveltetése, a kötögetésre ítélt Susi szánalmas, batárt kölcsönkérő igyekezte, Somsichék buta jómódja, a herceggé vált keszthelyi gróf maga excellálása, a kellem, s az ész, a talentum virágaival ékes, édes, kis unokahúg, a „meghívott” gazdag, szép, nemes költőkisasszony élete, léte, érzelme, sorsa között.

— Mint a tölgyfa árnyékát, úgy vágyja Dudi hűvösömet! — jutott eszébe és akkorát sóhajtott, hogy elpárásodott tőle a batár kicsiny tenyérnyi üveglakla.

— No, jó — szólt magában — hát ott leszek. Csendben, rendben. Hűvösen. Az „öreg” niklai bölcs szerepében. A háttérben. Jelentősen. És méltósággal. A többi? Megvállik.

— Mi baj van? — kiáltott a kocsisra, mert az megint a fergeteget eget kívánta az elfajzott lovakra rogyasztani. Csak a patkó esett le Fecske első lábáról. A kocsis kifogta Hollót, ráült, visszalovagolt a marcali kovácsig, Fecskét kötőféken vezette visszafelé. Óra hosszat ült magában a kifogott, rúdjalval a kietlen semmibe meredő batárban.

De alkonyat előtt mégiscsak Keszthelyre értek. És éppen azt latolgatta, hajtasson-é bé a kocsi a felhajtón a belső udvarra a kastély belső bejárata elé, vagy szálljon ki, literátus szegény emberhez illő méltóságteljes szerénységgel itt a külső kapu előtt, ahol egy percre tanácstalanul megálltak, mikor az öreg gróf zekében, hajadonfött, apró futó léptekkel elébe szaladt, meghajolt és maga nyitotta ki az idegen címert viselő kölcsön-batár ajtaját. S mondta latin szavakkal, némettel s törött magyarra keverten:

— Ego tibi humillimus servus domine, ich freue mich sehr, ich bin sehr glücklich, persönlich láthatni, fogadhatni a nagy Berzsenyit!

ÚGY ÜNNEPELTÉK, mintha nagyon öreg, mintha már nem is élő, hanem önmaga megdicsőült, mozgó szobra lenne. Szobájába karos gertyáit hordozó libériás inas kísérte. Horváth Ádám meg, aki nem kapott különyszobát, hanem két, az ünnepélyen éneklendő soproni diákkal együtt

kvártélyoztatott el, azokra a helikoni napokra még külön is buzgó kíséretőjeül, valóságos titkárául szegődött. Es akkor sem tágitott mellőle, mikor másnap, korán delelőtt, szinte percnyire egy időben Dudi-Malvina kocsijával,— Kisfaludy és Kisfaludyné kocsija is megérkezett. Ott vártak rájuk mindannyian a nagy kapuban. Es Dudi, aki egyetlen, a kocsisuk mellett a bakon ülő szobalány kíséretében jött, álla alatt csokorra kötött kalapjában, keskeny rókaprémek fekete derékban, suhogó szürke selyem szoknyában, kalapja alól kikandikáló barna fűrtjeit szertelen s vidoran rázogatva, nevetve s oly fürgén ugrott ki a kocsiból, mint egy fiúgyerek. A karjára akasztott illat- és szépítőszeres tarsolyában csak úgy négyrét összehajtogatva hozta a verset, a maga költeményét, amit majd felolvas az innepesen s ahelyett, hogy a grótnak köszönt volna elebb, meg utána a gógös-peckes Kisfaludynénak hódolt volna, csak odadobbant elébe, átölelte a nyakát és szelesen arconcsókolta őt.

— Dudi! — mondta elfulva, aztán rántott egyet szemöldökén s a Kisfaludyak felé fordult:

— Engedje, kapitány uram és kapitányné asszonyom béajánlani Dukai Takács Judit, azaz, —

— Ki ne ismerné „Malvina” kisasszonyt — hírből? — vágott a bemutató szavakba Kisfaludyné oly kétértelmű mosollyal, hogy nem lehetett tudni, valóban Malvina költői hirnevére gondolt-e, vagy olyasmire, hogy lám, valóban nagy a Dudi híre, hiszen őt még az erdélyi Wesselényi is, mint magyarországi hirneves nevezetességet személyes látogatásával tisztelte meg. Vagy hogy női módra mást ért a hír szó alatt?

Az öreg gróf Kisfaludynénak, a fiatal meg Dudinak nyújtotta karját. Hárman bandukoltak nyomukban, ő, Horváth és Kisfaludy.

TÜLL TUNIKÁVAL borított, talpig érő, szürke tafotában Dudi lábujjhegyen nyújtózkodott a szobája közepén. Szobalánya előtte térdepelt a földön; ő kezében magasra tartva ünnepi versét egy időben memorizált a felolvasásra, s próbált ruhát ugyanezen alkalomra. Félig-meddig kívülről akarta a verset elmondani, de azért úgy, hogy a papírost maga elé helyezze a felolvasó asztalra. Legszívesebben állva deklamálta volna el, miután magát mélyen meghajtotta a közönség előtt, mint egy kis Déryné. De a költőnőnek nem illenek teátristáné módjára viselkednie. Költőnőnek, sajnos, férfimódra sem illik tennie, amolyan huszárosan hetykén sem, ahogy Kisfaludy úr, úgy sem, ahogyan az a falusi kántorokhoz hasonlatos, nagy torkú, harsány, szegény jó poéta: Horváth Ádám teszi. De bizony még úgy sem, olyan méltóságos fenséggel sem, ahogy Dani bácsi szokta. Mert ő már... de én még csak huszon... — gondolta Dudi s a kettőt a huszon fölébe semmiképpen sem akarta odagondolni. Pedig huszonkettő, mi az egy poétának, mégha betöltött huszonkettő, akkor is!

— Ha versemre gondolok, amit nemcsak a női mivoltomból fakasztottam, hanem éppen úgy egész emberi valómból, mint ők, a férfiak, akkor nem érzem olyan szokatlanul, olyan feszengően egyedül magamat közöttük, akkor...

— Tűzd egy villanásnyival magasabbra a fodrot, hadd látszódjon ki a cipellőm orra — szólt a szobalányra. Megint a versébe nézett s arra gondolt, meg lesz-e vajon lepve Dani bácsi?

— Ez a két sor itt, ami éppen róla szól, ez bizony jobb is lehetne:

*„Keszthely! Szent természet remekelt csudája!
Dicsón zenge téged a felkoszorúzott Berzsenyinek
csoda isteni muzsája.”*

— A csoda — a csoda szó kétszer van egymás mellett! Ej, ha megpírognat érte! Ez nem formai lapsus — védte magát gondolatban — ez csak stilisztikai hiba. A tárgy ellen nem lehet ezúttal kifogása, a tárgy magasztos, íróját emelő, ahogyan ő kívánja, tőlem is éppen ezt kívánta. — S Berzsényi levele jutott eszébe, nem a verses, hanem az a prózai, az a tanító, kritizáló, tanács osztogató, amit Dudi pontosabban tudott be-
te, mint ama híres őhozzá írt, őt poétává avató Berzsényi költeménynt.

Az a vers szinte túlmutat az ő személyén; az az időnek szól, a majdani, mindenkori nőíróknak is. A versben alig van csakis neki, a legszemélyesebben csakis neki szóló rész; oly magasba emelte Berzsényi a tárgyat, oly általánossá tette. Talán csak a klavirozásról szóló rész egészen az övé... Mily büszkén lapozta a drága Dániel Händelemet! Szemmel láthatóan büszke volf rá, hogy olvasni tudja a kottát. Áthajolt felettem, a vállam felett, arca hajamhoz ért. Azt hittem, nyomban felperzelt a lehellete. Abban a prózai levelében van két sora... „engedelmet kérek, hogy elmulasztám köteles tiszteletemet; így kerültem valaha Szeretőmet, midőn látására nem valék eléggé elkészülve”.

Most el volt készülve látásomra? Vagy még csak nem is kerülne el, mint valaha Szeretőjét, „készületlenül”? Felénk sem nézett, félesztendeje. Jómúltkori levelemnek arra a részletére sem válaszolt, hogy... férjhez mennék...

Ördögöt mennék! Sohase mennék! Így conditionálisban szólva éppen nem. Megyek. Mert ez az útja. A módja. Ez szokása nememnek. Nagyon más lesz-e vajon az élet, ha ismertem a férfit? Azt úgy látszik, csak tapasztalatból lehet tudni. De akkor, akkor, az az erő, ami most versírásra késztet — megnő? Vagy belevész abba, ami a testi megismerés kapcsán fakad, abba, amit nem ismerek még?

Elmerengve nézett maga elé s ekkor a kockákból rakott, fémkeretes ablakon át tavaszias napfény hullt a szobába. Dudi összerezett.

— Kati, vetköztess gyorsan, add a barna köntöst, fehér kendőt ide! — A csalogató napfény hívására oly gyorsan öltözött át kerti sétára, hogy Katinak nem maradt ideje megkérdezni, hova megy a kisasszony, egyedül megy-e, kísérje-e vagy későbbben menjen elébe?

A Festetich-park kanyargós utain sárga kavicsszőnyeg terült. Két oldalt, az őszi avar alól hóvirágbimbók, kökörcsin- és ibolyalevelek dugták fel fejüket. Dudi szinte repült a kavicsos úton a kopasz, még csak nem is rügyező fák között.

BERZSENYINÉL György gróf tette tisztelgő látogatását. Tisztelettel állt a kanapén ülő költő előtt s éppen az ünnepély rendjének felsorolását fejezte be.

A költő hallgatni is alig győzte a sok vers-felolvasó, declamáló nevé, hogy Asbóth, Rustek, az apát úr, az is olvas valamit; szerepel a két Festetich fiú a baltaváriak közül, minden szám után muzsikuskok harsonáznak, a gróf házi muzsikusai. Az innepség a teátrum formájában képzett Helikon-teremben lesz: az emelvény előtt borostyánkoszorúkkal díszített kárpit. A kárpit megett a dobogón asztal áll, rajta a beküldött írásokkal. Helyes így? Ugye az? A felolvasó külön erre a célra szolgáló asztal előtt ül. A keszthelyi ifjak munkái ötszáz forintokkal jutalmaztatnak. Elégséges összeg ez? Ugye az? A nagy, a neves poéták felolvasására a végén kerül sor. Éspedig ilyen rendben: Horváth Ádám, Malvina. A legnagyobbat, az egész solemnitás díszét, értelmét a legvégére szánta a gróf.

— Esperálhatjuk nemdebar, hogy tekintetes uram leend solemnitásunk fénypontja, a zárzó, a végső diadalmi lobogó?

— Hm — mondta Berzsényi és felállt ő is — no és Kisfaludy? Nem említette Kisfaludyt excellenciád.

György egy kissé elpirult.

— Nem — mondta lassan — a kapitány úr ódája ezúttal nem olvastatik fel.

— Hát hozott?

— Igen. És át is nyújtá.

— De?

— Tessék nézni, tekintetes uram! Nem hallgathatom saját házamban, orcám pirulása nélkül, nevemnek, személyemnek s családomnak túlzott dicsőségét egy ódában, mely egyszermind nem áll más, nagy családokat gúnyosan ócsárolni és elmarasztalni.

— Ugy-e? Hát efféle ódát irt az alkalomra a kapitány? S nem bántódott meg az elutasítás miatt?

— Esperálok, hogy nem. Igyekeztem nem megbántani. Szerénységemre hivatkoztam.

— Értem excellenciádat. Szerénységre apellálni nemes tulajdonság. Ezt teszem én is.

— Hogyan? Amennyiben? — kérdezte György. — Nem értem.

— Én ezúttal csak csendes, szerény gyönyörködő lések az ünnepségen. Nem hoztam verset magammal. Ifjak között ma, én csak néző leszek. Az én szerénységem így kívánja excellenciás uram.

György ajkába harapott. Egy ideig hallgatott, aztán mást gondolhattott, mert felderülve kérdezte:

— De az ellen nem tiltakozhat, hogy ünnepeljük, úgy-e? Egy szép dísz facsetetét vagyunk ültetendők mi, résztvevők, mindannyian, Gyöngyössy poétánk emlékezetére. Felkoszorúzott ásókkal, öntözővel. A kertész egyébként — tette hozzá sietve — már megásta a csetetéknek a gödröket; a cselekedet csak szimbólikus. De a factum az, hogy a parkban egy fát, egy, Berzsényi tiszteletére és itt időzésének emlékezetére növekvő facsetetét is szeretnénk plántálni. Kérve kérem, ültesse el önnön kezével a maga fáját, hogy Plutarchnak legyen igaza: „Ki bár egy művet irt, egy utódot nemze és egy fát ültetett, az nemhiában élt!”

Az összerakosgatott, keretbe fogott üvegszemekből álló ablakon át beesett a szobába egy csalogató tavaszi napsugár.

— Jól van, — mondta Berzsényi és elmosolyodott a gróf míveletes beszédjére s buzgólkodására — jól van, megteszem. Ebben megegyezünk. De megyek is — szólta a napsugárba nézve — megyek, hadd lássam a kertet, ahol maradandó fám fog állani.

RUGANYOS, gyors lépésekkel ment a kanyargós kavicsszőnyegen, a megásott gödröcské felé, mint aki tudja, hogy ott találja a leányt. Mégis elsápadt, mikor megpillantotta. Dudi a földön kuporgott s szétterült szoknyája előtt, a földből egy kinyílt hóvirágtövet ásott ki vékony ujjával.

— Nézzed! — kiáltott fel elfogulatlanul a férfi láttán — nézzed ezt a kis túlkorai csodát! Gyökerestől kivettem, cserépbe teszem s hazaviszem.

És felegyenesedett, sáros ujjai között a hóvirággal. Nézte a feléje köszöntésre nyúló kezét, aztán fogta a kis virághagymát s két kézzel

Berzsényi tenyerébe tette. Az ujja is ott maradt azzal együtt a férfi kezében.

Az nem tudott megszólalni. Csak lassan, végtelen lassan összezárta hatalmas tenyerét a virággal s Dudi maszatos ujjaiával.

A megásott fák gödrei, megannyi apró sir nyílása, ott tátongtak az út két oldalán.

— Ez a kis buta hóvirág — dadogta Dudi, aztán gyorsan utána, áradva, ezt:

— Valami olyan nagyot szeretnék adni neked, ami — lángveres lett. Nem lehetett befejezni a mondatot. Itt állt előtte súlyosan. Hallgatagon. A forró, szorító keze remegésén érzik, hogy mennyire verhet a szíve. Mindent tőle kapott; hogy igazán felfedezték; poétának az ő verse avatta; tanácsolja, neveli, óvja, félti oly forrón... de nem, azt nem lehet, azt még belül, titkosan sem lehet, nem kell, nem szabad észrevennie, hogy miért forró az, ami belőle lángol; azért csak mindent lehetne adnia, de kinek!? Dani bácsinak? Susi nénye öregedő férjének? Vagy Annak, Annak, aki itt áll, Annak, ami Belőle süt. Nincs külön a kettő, hogy —

— En — tette hozzá hangosan a mondata után, de abba is hagyta nyomban.

— Te! — felelte rá Berzsényi egyetlen szóval a bírhatatlant, ami dúlta. S csak egyetlen egyszer mondta ezt a Te-t. Összekulcsolódó kezük a köztük elmorzsolódó hóvirággal egybetapadt. Dudi feje a széles vállra hullott. S az Aetna most sem tört ki a lábuk alatt. Berzsényi agyából a letepert vágy, a megfékezett indulat minden vért lehúzott. Megszédült hirtelen. Kezüik szétrebbent.

— Húgom vagy — mondta elfúlva s imbolyogtában is szelíd erővel, határozott mozdulattal emelte fel Dudi állát melléről. Dudi hátrahúzódt.

— Bemenjünk? — kérdezte akadozva, zavarodottan a még mindig imbolygó láttán — hűvös van!

— Hűvös — felelte, mélyet lélegzett, hogy szédülésén úrrá legyen. A markában maradt hóvirág-hagymát szórakozottan dohányzacskós zsebébe csúsztatta. S megindult. Szótlanul mentek egymás mellett visszafelé.

Pár lépés után, újabb nagy lélegzetre, ki tudta végre küssé húzni a derekát s karját nyújtotta a leánynak. Dudi belékarolt a cipője orrárt nézte.

„Valamit nem jól tettem. Valamit, amit el kellett bennünk mulasztanom, éppen azt nem lett volna szabad elmulasztanom!” — érezte borzongva Dudi s azt is: „Valamit, valamit az egészből meg kell mentenem, míg nem késő, míg nem késő!”

Berzsényi hangja rezzengett fel:

— Tudod-e — kérdezte jó néhány lassan, hallgatagon tett lépés után — tudod-e Dudi húgom, hogy ez esztendőben én már negyvenegy éves aggastyán leszek?

— És én már — kiáltott fel Dudi lelkendező tiltakozással, s a szíve veszettül vert, — én is huszonhárom éves vénlány leszek már!

Megálltak. Egymásra néztek. Berzsényi elmosolyodott:

— No hiszen! — Ahogy elnézte Dudit, Susi állott elébe. S ki is mondta, majdnem éppen úgy, ahogy Susi mondta volt Dudiról, csak éppen ellenkező értelemben:

— Ó te, te időttöltött vénség! Nincs más hátra, minthogy verseid örökifjúságáért vivjál ezután az aeternitással!

— Csúfolódik? Ugye most csúfolódik Dani bácsi velem? — indult meg Dudi nyelve pergése.

— Az. Az. Csúfolódom. Velünk csúfolódom — szolt s rámosolygott. Még kacsintott is egy tréfásat s erre cinkosan összenevetek.

Kisfaludyék, mögöttük, úgy hogy ők már nem láthatták meg, éppen akkor fordultak ki a kert szélesebb sétányáról.

— Nézd csak! — mondta a kapitányné asszony — nézd, hogy lóg a kis csipeszke a hordóhasú Danijának karján!

— Csinos egy nőszemély! mondta a költő s kedve lett volna pederni egyet a bajusza végén. De megállt kezében a mozdulat, mert felesége az előttük haladó párt, különösen pedig Takáts Dudit, tetőtől talpig végigmérte s egy olyan lesajnálóan jelentőségteljeset legyintett, amire egyetlen találó epitheton ornanst a jelenlévő összes szóból élők és szócsavarók együttesen sem lettek volna képesek találni.

KIÁLLOM! — mondta magának Berzsenyi az ünnepség kellős közepén. Dukai Takáts Judit-Malvina dicsőítésének legforróbb perceiben. Ki kell állnia mindent; Dudi hozzá irt, gyermeteg, gyengécske, kissé restelni való verssorait, azt, hogy „koszorús” poétának dicsőíti őt itt ország-világ előtt; ki kell állnia a leány tündökletes szépségét, ragyogását, a körötte udvarlók seregét; az egész benne dülő, csillapodni nem akaró vihart.

— Kiállo! — És minél előbbre haladt az ünneplés sora, annál hallgatagabban állta. Szobornál merevebben ült; arcán eltorzult s rettentő nyugalmú Buddha-mosollyá kedvesült a tettetés.

Az ünnepély s a nap folyamán aztán járt is, kelt is; bólintott is, fát ültetett szalagdíszes öntözőkannát emelt és valójában öntözött is, miután ásott, jelképesen egy ásó-mozdulatot téve s a gödörbe eresztve a szélre helyezett szalagos fácskát. Megdicsérte Horváth Ádám énekét az elültetett fák előtt; kérdésekre felelt, tanácsokat adott. Társalgott s még vitakozott is. A távolmaradó Kazinczyt mocskoló Kisfaludynak felelgetett találóan, pattogva, de oly készen jött szavakkal, mondatokkal, hogy szinte hallani vélte saját magát:

— Ez nem disputa, ahogy te szólsz — mondta s Kisfaludy hetykén ráfelelte:

— Nem hát! Katona vagyok, nem filozófus: vagdalkozni szeretek, nem társalogni!

— Akkor pedig nincsen elméd felmérni Kazinczy jelentőségét! — mondta tompán s nyomatékkal és csöppet sem csodálkozott, mikor erre Kisfaludy végigmérte, sarkon fordult, felvágta a fejét s szó nélkül faképnél hagyta. Mit bánta ő e percben Kazinczy jelentőségét és Kisfaludy hirtelen haragját! Inkább még ő örvendett az alkalomnak, hogy másról beszélhetett, mint ami kebelét szorongatja, ha az a más beszéd éppen efféle civakodás is, s csak éppen azért lett volna rossz, hogy elment Kisfaludy, mert így magára maradt. De végig sem gondolta ezt, máris hódoló ifjak serege vette körül: a kisebbik Baltavári fiú szolt hozzá, kérdezték, kísérték, egy soproni diák lekucorodott s a térdére tett könyv hátára, papírra róttá egy plajbásszal nagy sebesen, amit mondott.

A vacsoránál szemközt ült Dudival.

A libériás inasok franciásan készített ételeket hordtak fel. A bouillont findzsában adták; négy villa és ötféle pohár állott a terítékek előtt. György, ha egy új fogásból vett, tüntetőleg emelte fel az ahhoz való evőeszközt, mintha a fényűző étkezés módjára is oktatni akarná mezei poétáit. Dudi az ünnepeletetés jó melegétől nekipirult, mint a pünkösdi rózsa; fesztelenül, kedvesen és boldogan csacsogott s csak néha nézett rá az asztalon át egy-egy riadtabb oldalpillantással, mint iskolásleány, aki tanára

vélekedését lesi, vajon jól viselkedik-e? És ő mindannyiszor visszamosolygott rá, ugyanazzal a merev mosollyal, hogy fájt belé a szája s zsi-borgott epéje.

A francia előételek sora után borban, magyarosan főtt, áfonyás vad-disznó következett. Dudi tiltakozva fejet rázott s kissé eltolta a tálat nyújtó kesztyűs inas-kezet. Verset olvasott ma fel, sokat beszélgetett, ivott is: két pohárral hajtott fel fenéig, mint a férfiak. Szívét közel érezte torkához; a feszes, szürke tafota-derék szorította karcsú derekát. Csak nem fogja végigenni ezt a lakomát? A lakomán, a művelt főkhöz méltó lakomán, mint Platonén, nagy szünetek legyenek a fogások között, szép, kiadós diskurzusokkal. Beszélni és szép szavakkal töltekezni, mennyire más, mennyire több, szellemibb, mint enni, enni, falni vég nélkül! Beszélni, ha jókedvében van hozzá az ember, egyenesen mámorító; különösen, ha úgy hallgatják az embert, mint őt, itt most mindannyian!

György félreértette Dudi inas-kezet eltoló mozdulatát. Társaságban nem szokás hozzáérni mégoly keztyűs inas kezéhez sem. Talán nem kellő módon, kellő illemmel szolgált fel Pista? Hirtelen felugrott, kikapta a tálat az inas kezéből — noha ugyebár társaságban ez sem szokásos, de ha egyszer meg kellett gavallériáját mutatnia — meghajolt és gáláns mozdulattal ő kínálta oda Dudinak a vaddisznófejet.

Kisfaludyné szeme hatalmasat villant. Sokat túrt ezen az ünnepe-ségen és úgy érezte, hogy most aztán éppen eleget!

Ahhoz is türelem kell, hogy az ember ünnepelet poéta felesége legyen. Mert az bizony eléggé megalázó állapot. Mert micsoda dolog az, hogy egy úrinő, egy tisztas feleség jelenlétében nem neki, a nőnek, hanem a férjuramnak teszik a szépet — a férfiak! Valami, valami olyan sértő ez, mintha az úrinő egy körülrajongott teátristának lenne a szürke kis tartozéka, s nem egy úrnak s férfiúnak neje! De mikor aztán más jelenlevő költőnek udvarolnak a költőné jelenlétében, nem az ő urának, mint most tették Festetichék ezzel a falusi molnár testű kolosszus-szörnyel, ezzel a tuskó Dániellel, akkor a dolog egyenesen felháborító!

Ennél elviselhetetlenebb csak *egy van*. S az az egy mindennél elviselhetetlenebb eset, az is itt van ma este, itt, jelen! Egy nőszemély! Aki poéta! Aki egyenrangúnak véli s véletli magát a férfiakkal. Éppen eléggé utálatos az is, ha a férfiak, például Kisfaludy és Berzsenyi, Kisfaludyné személyes jelenlétében olyan dolgokról beszélgetnek, amik őt nem érdeklik, vagy amihez nem ért, például esztétikáról, mi ilyenfenéről szólnak. Meg lehet pukkadni attól is. De hogy egy ilyen kacér, facér, magakellettő vénlányocska csak per collegam társalogjon koszorús nagvokkal s azok óvele! Hogy a gróf is... na nézd csak! Hát kínálta oda a tálat a gróf neki? Neki, a legnagyobb költő törvényes hitvesének? Nem! De ennek, ennek a béka-poétának bezzeg, ennek a...

Dudi megszólalt:

— Nem, gróf, köszönöm. Igazán nem eszem.

Hogy még vissza is merje utasítani! A költőné ezt már nem viselhette el. Most megadja a költőnőnek. S már nvilt is a szája:

— Kisasszony — mondta — kegyved nyilván ahhoz szokott, hogy főzés közben lakjék jól a konyhán. Úrikisasszonynak ma már nem módi cselédmódra odakinn lakni jól. Itt benn kell ám enni!

Dudi kezéből kiesett az asztalkendő, a gróf megdöbbsenten hátralépett a tállal s visszanyomta Pista markába: Kisfaludy felvetette a fejét. kihívóan maga elé nézett: na, kivel kell tehát az urak közül viadalra kiállania a kisasszonyon esett sérelemért?

Berzsenyi lángveres lett. Döntött. Tovább nem uralkodhatik magán. Ha mindent leleplez is vele, akkor is neki kell Dudiért kiállania. A széket hátra rúgta maga alól, állát szegve, lassan feszülten felemelkedett. A botrány robbanásig érve lógott a levegőben. Ekkor, egy rezzenettel, hogy Berzsenyi szólhatott volna, György ideges, fürge nevetéssel felkiáltott és feloldotta a szorongató pillanatot:

— Jaj, dehogyis egyék a mi kedves Malvinkánk! Én könyörgöm kegyednek, senki kedvéért el ne rontsa a gyomrát! Nehéz falat ez. Pista, a következőt! Oda kínálja! S Kisfaludyné felé irányította a legényt.

— Hát volt, aki Dudit megvédje helyette! Lesz ezután is, bizonyára, mindig lesz. A pirosság lassan szállt le arcáról. Vissza nem ült többé. Úgy kellett tennie, mint akit nem a Dudiért támadt indulat, hanem valami semmiség, futó rosszullét emelt fel.

— Engedelmmükkel — mormolta szomszédai felé s kiment az előcsarnokba. Ott, a futkosva járkáló inasnép, a hangoló zenészek között egy pillanatra egy hűvös oszlopnak dütötte lüktető halántékát. Még el-sétált a kerti kijáratig, mintha levegőt szippantana.

Még volt ereje vissza is menni az asztalbontó társasághoz; még a báli szalává alakított teátrum-terembe is belépett és a fülébe duruzsoló Horváthtal úgy tett, mintha hűségesen hallgatná mindazt, amit az neki a világ romlott állapotáról panaszolgat.

Még egy andalgót is végignézett, amit a bálázó ifjúság körében, repdeső tunikájának túll fodraitól körülhullámozottan, Dudi lejtett egy fiatal Festetichcsel. Aztán azt mondta Horváth Ádámnak, mentse ki a mulatozók elől; nyugovóra tér.

Szobájában becsomagolt, nem feküdt le. Amíg csak dohányából tartott, tömte pipáját, szórakozottan az elmorzsolódott hóvirág-hagyma maradékát, sarát-porát is dohánypora közé nyomogatta. Szívta, szívta a pipát, lenyelte, alig fújta ki füstjét s nézett, nézett maga elé.

A zöld ebédlőben tálat fölöstökömnél egy óra hosszat beszélt Kisfaludyval: szilárdan védte Kazinczyt; bizonyos, a széphalmi próféta ellen induló intrikákat figyelt meg, egy Horváth András nevű egyént jegyzett meg magának — amit erről hallott, azt majd megírja Kazinczynak, gondolta, úgy kívánja a férfibarátság. Ha ugyan — akárcsak levélírásiáért is — fog még pennát a kezébe.

Malvina-Dudi nem iött le a reggelihez. Mikor ezt is tudomásul vette, illemtudó mosollyal elbúcsúzott házigazdájától és a vendégektől.

Aztán ott ült a batárban. S a cselédházi vigalomtól bódult. álom-ittas, nagyhajszú kocsis, a somogyi útra irányítva a batárt, ásítva suhintott Holló és Fecske közé.

— Nem arra! — kiáltott fel a niklai remete — nem arra!

— Nem-e? — kérdezte a kocsis bambán — hát sen arra van a hazafelé tekintetes úr!

— Állj meg! — A kocsis csodálkozva, válla közé húzott fejjel meg-rántotta a gyeplőt.

— Hátra ülsz!

Ilyen se volt még. Hogy ő hátul, az elhízott, nagytestű tekintetes úr, aki el sem tér a bakon s nem haitott már tán évek óta sem, elől! De lám, csak felült, őt hátraparancsolja, fordítja a lovakat helyből, úgy közéjük csan, hogy Fecske egyben felvág a bal hátsóíával, nekiereszti a gyeplőt a szombathelyi útnak. Mi az öregisten csudája lelheti a tekintetes urat, hogy hait vadul, hunnanókon, úteödrökön által, neki a vakvilágnak, hova futtat, mintha az ördög üzné ki a bőriből szegényt?

— Csak haza nem! — dübörgött Dánielben — most nem! Szegény drága Susim, most nem lehet! Nem tudok. Meg kell szabadulnom magamtól, attól, ami bennem ég, amitől jaj, milyen joggal féltesz! Ha addig élek is! Gyi Fecske! — Megint közéjük vágott.

A keskeny úton egy négylovas fogat vágtatott szembe velük. Az út árka felé rántotta a gyeplőt. Galoppban száguldó lovai szerencsésen el is húzták még a széles Somsich-batárt a szemközt futó mellől, alig dölve meg. Csak a bal kerekek súrolták az árok meredekét. De mikor az útra visszakanyarodva jobb gyeplőszárat eresztett, Fecske frissen patkolt lába botlott. A batár megperdült tengelye körül és a bakonulót az út közepére vetette.

A niklai kocsis remegve, de épségben talpraállt, mivel puha, februári latyakra esett. De a nagy testű, bal kulcscsontja törött tekintetes urat meg sem bírta moccanani, nemhogy ölbe tudta volna venni, hogy majd a helyreigazított kocsiba visszategye. Mert előbb azt is meg kell vizitálni, az árokszélről elhúzni, megnézni, nem törött-e rugó. A kocsi csak megforgott, fel nem dőlt, de Fecske feküdt a földön. Holló állt riadtan, engedelmesen, kíváncsian.

Úgy érezte, hogy a törés minden más érzést, gondolatot megölel, hevesen, jótékonyan, borzalmasan jólesően fáj. Hosszú percekig feküdt a vállán, hátán a ráborult bakulás. Aztán a kocsis az ülést leemelte róla és ő a fájdalom egyetlen, rekedt rövid üvöltésével egymaga talpra állt.

— Jaj, szűzanyámistenem, hát bé tud ülni a tekintetes úr? Nem törött ám el a batár, ne tesszen aggódni! De lámsza, a tekintetes úr karja fityeg. Miccsinájjunk? Táncsak kificamodott. Van, aki helyre tudja tenni! Miccsinájjunk, tekintetes úr?

Az ajtóig támogatta s totyogott megette, mintha a derekát akarná beemelni.

Belerogyott a hátsóülésbe.

A homlokán, mint szűzlányok pártáján a gyöngy, nagy cseppekben harmatozott ki a veríték. Didergett.

— Hajts! — suttogta.

A kocsis megigazította a hámat, felösztkélte Fecskét, megnézte a kerekeket, kalapált az egyikben valamit, felült. Mindezt sokára, hosszasdalmasan. Fogta az ostort, várt. Rezgett háta megett a batár a nagy test egyre erősödő remegésétől. A tekintetes úr mormolt valamit:

— Most jó. Ha a test fáj, akkor elcsitul a lélek... Fél karom szakadhatott volna akár oda ezért a cseréjéért a fájdalomnak. De így jó. Így a jó.

— Tessék parancsolni, instálom?

— Hajts!

— De hova?

— Mindegy. Most már minden: egy...

— Gyi te — de nem indított. Fülelt. De csak némán és háta kérdőjellel görbedt tartásával merre megegyeszer mekérdezni, hogy hát hova is?

— Életem végállomására! A purgatóriumba.

— Igenis! — mondta a kocsis megélenkülve. Burghaltert értett: az Sopronban lakik, gabonaszennál. Oda járnak ők; tavaly is annak adták el a búzáat. S indított volna előre, tovább, a szombathelyi úton.

Berzsényi felnyögött és rákiáltott:

— Haza! Miklára hajts, te bamba!

S fordult a viszontagságokat nagyjából sértetlenül kiállott kölcsönbatár.